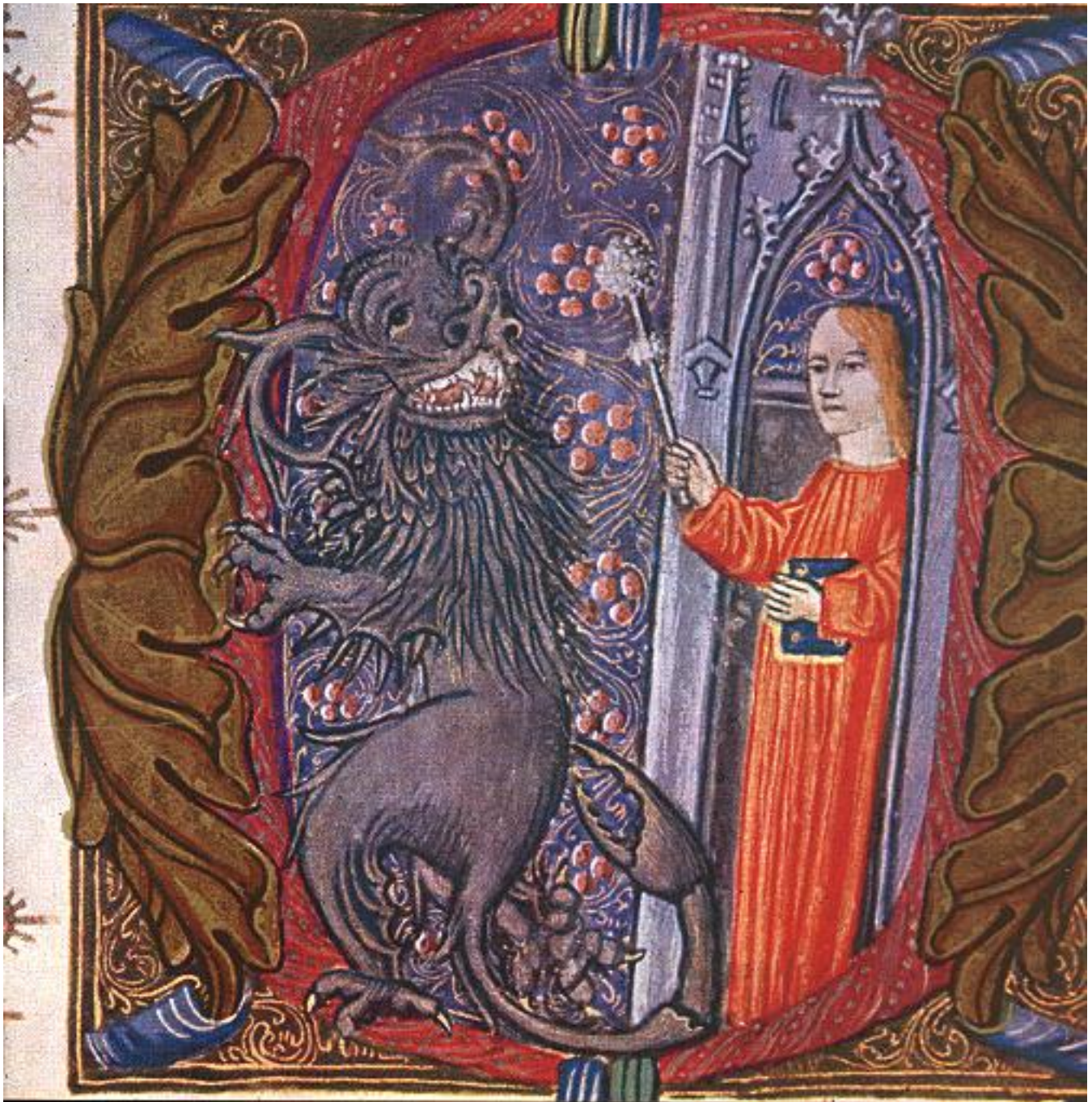

Ördög

(héb. sátan, gör. diabolosz)

a bibliából az evangéliumba s onnan a keresztény dogmatikába ászármazott rossz szellem, akit egy elkárhozott lelkek birodalma élén úgy képzeltek, hogy örökös küzdésben van istennel és ennek országával. A héber monoteizmus nem ismerte az Ö.-öt, s a Jób könyvének prologjában megjelenő Sátán az isten fia volt, aki Jahve engedelmeivel megkísértette az embereket, hogy próbára tegye jámborságukat. Később, az ó-testamentumnak a száműzetés után írt könyveiben, a sátán mindig úgy jelenik meg, mint az isteni harag megszemélyesítője, majd csaknem egészen kivész a bibliából, míg végre kevéssel a Krisztus eljövetele előtt (Énok könyve) már teljesen kifejezett az a legenda, mely szerint az Ö.-ök büszkeségükben bukott angyalok (Mózes I. 6.), akik egyetlen királyuk vezetése alatt bálványimádásra csábítják az embereket, démonokat nemzenek és örök kárhozatra jutottak.

A Jézus eljövetelével egyre jobban kialakult és kidomborodott az Ö. egyénisége, akinek működésében a Messiás megváltói feladata ellen irányuló összes törekvéseket és küzdelmet személyesítették meg. Már maga Jézus beszédeiben és tanaiban példálódzik, hogy a Messiás hivatása az Ö.-gel folytatott küzdelem. Az újszövetségi írónál az Ö. már az antikrisztussal, a nagy sárkánnyal, a paradicsomi kígyóval azonos; miután az égben Mihály arkangyal legyőzte, a földön támadt isten egyháza ellen, de itt is fölébe került a Messiás, aki ezer esztendőre leláncolta, akkor újra szabadon bocsátja, még egy utolsó rettenetes küzdelemben eltiporja, s aztán a kénköves poklokra veti.

A későbbi egyházatyák (már János evangéliuma is) irataiban az ellentét Krisztus és az Ö. között valóságos dualizmussá élesedik ki a sötétség és világosság birodalma közt; ebből több eretnek szekta (gnosztikusok, manicheusok, Origenes stb.) különös vallási tételeket magyarázott ki, a katolikus egyház pedig viszont Krisztus halálát úgy értelmezte, mint az Ö.-nek fizetett váltságdíjat azért, hogy az emberiséget az Ö. hatalmából fölszabadította, s egyúttal a még az Ö. hatalmában lévőkből a Krisztus nevével űzte ki (exorcizmus) a gonosz lelket.

A középkor folyamán, az Ö.-ben való hit egyre jobban meggyökeredzett a köztudatban s egyszersmind a néphit és a babona roppant hatalmat is tulajdonított neki. Nincs nép, amely mitológiájában az Ö. alakját meg ne személyesítette volna, s legtöbbször, mintegy keretül, apróbb és alsóbb rendű szellemeket is teremtett képzeletében az Ö.-höz, amilyenek voltak a démonok, lidércek, manók, boszorkányok, koboldok, törpék, sőt a tündérek stb. is. E tarka, csodás népmesékkel és hagyományokkal szemben azonban a keresztény dogmatika lényegében még mindig föntartotta alaptételeit: hogy, noha a kénköves pokol, az örök elkárhozás minden kínjaival, élén az Ö.-ökkel létezik is, mégis az egyház segedelme és különösen szűz Máriának megnövekedett hatalma megszabadíthatja azokat, akik az Ö.-nek eladták magukat, sőt az elkárhozottakat még a pokolból is megmentheti.

A humanisztikus tanulmányok eredménye volt, hogy az Ö.-ről szóló tan lassankint át meg át szövéődött a régi pogány vallás hagyományaival, s különösen Németországban divatozott az Ö.

kultusza, amiről számos monda és kalandos történet tesz tanuságot.

Még jobban kedvezett az Ö.-ben való hiedelemnek a protestáns ortodoxia, amennyiben Luther maga nemcsak azt állította, hogy az Ö.-nek hatalma van az emberiség fölött, hanem azt is, hogy az Ö., mintegy dualisztikus formában, Krisztussal együtturalkodik s megrontotta az Isten munkáját az emberben.

Sok időbe került, míg a tudomány megingathatta a néphitben s a babonában gyökeredző Ö.-ről szóló tant; Spinoza, Bekker és a jogtudós Thomasius kezdték meg a harcot az Ö. ellen, melyet a mult századbeli illuminátusok oly sikerrel vittek, hogy az Ö. fogalma és képzete ma már csaknem teljesen kiveszett a köztudatból.

PALLAS NAGYLEXIKON